

הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת תל-אביב
 בית הספר למדעי התרבות
 התכנית לתואר השני למחקר תרבות הילד והנוער
אלה הקטנים, יהיו גדולים, ויהיו עברים
 These little kids will be grownups and will become Hebrew- Seminar
 מספר קורס: 0602.6148
 סמינר לתואר השני, סמסטר ב', תשע"ז, ג' 10:00-12:00, גילמן 458
 פרופ' זהר שביט

תיאור הקורס:

במסגרת הקורס נבחן, על פי חומר מקורות מגוון, את מאפייניה של המפה הלשונית של היישוב היהודי בארץ ישראל ואת מידת הטוטליות של "פרויקט העבריות". נשאל באיזו מידה התגשם במרחב הפרטי ובמרחב הציבורי "פרויקט העבריות", הנחשב, ובצדק, להישג חסר תקדים של התנועה הציונית. הדיון בקורס יתבסס על נתונים ועדויות מהמקורות הבאים: יומנים, זיכרונות, מכתבי אזרחים לרשויות, סיפורי אנקדוטות, תפריטים של מסעדות, סטטיסטיקות שונות, נתונים על שאילת ספרים בספריות, ניירות עמדה, נתונים על יבוא ספרים לארץ, משאלים ושאלונים, מודעות בעיתונים, סקרים ומאמרים שונים בעיתונות וראיונות עם מי שגדלו בארץ בתקופת המנדט ובעשורים הראשונים של המדינה.

חובות התלמידים:

- השתתפות פעילה בשיעורים
- קריאה שוטפת של מחקרים ושל מקורות ראשוניים
- הצגה בכיתה של מאמר מחקרי ושל חומר מקורות ראשוני (לפי בחירת התלמידים)
- הכנת מחקר שדה על פי בחירת התלמיד לפי חומר מקורות ראשוני: עיתונות, עריכת ראיונות, מחקר בארכיונים של יישובים מסוימים (לדוגמא, עיריית תל אביב-יפו, ראשון לציון, זיכרון יעקב, פתח תקווה, חיפה, רחובות), מחקר בארכיונים של בתי ספר וכדומה.

מקורות ראשוניים	מחקרים	נושא השיעור	תאריך	
		מבוא והצגת הקורס	14.3	1
	אבן-זהר 1980, הרשב 1990	בנייתה של תרבות עברית	21.3	2
אדמי תר"ע, אחד העם תרנ"א, תרנ"ג, דרויאנוב תשכ"ג, קלוזנר 1944. עדויות מעיתון <u>ההשקפה</u>	שביט 2009	עדויות על ידיעת העברית	28.3	3
קובץ מאמרים לקריאה 1904	שביט 2016	אליעזר בן יהודה מלמד את ילדי ישראל עברית וצרפתית	4.4	4
		המשך הדיון	5.4 –	5
		פסח	11.4	
		פסח	18.4	
	אלבום -דרור תשמ"ו	מלחמת השפות	25.4	6
		יום העצמאות	2.5	

זאבי 1988 (מודעות הגדוד העברי), מכתבים מגדוד מגני השפה ואליו בשנות ה-30	שביט 2014, שור 2000	גדוד מגני השפה	9.5	7
דיזינגוף 1934, דיזינגוף 1936, ללא ציון הכותב 1928, משרדנו היפואי 1928 מכתבים מעירית תל אביב לנמענים שונים	שור 2000, פילובסקי 1973, פילובסקי תש"ם, Shavit 2012	המאבק על העברית	16.5	8
אוסישקין 1934 [1918], אחד העם תרע"ב, אחד העם 1912, ז'בוטינסקי תרע"ד	ניר 1998א, ניר 1998ב	1. המעמד המדיני של העברית. 2. מעמדה של העברית והמוסדות שהופקדו על טיפוחה	23.5	9
		שבועות	30.5	
זיכרונות של גננות ומורים (ברשימת המקורות הראשוניים); עדויות בעיתונות מכתב שפירא ליודילביץ, א' תמוז תרנ"ה	שביט 2010	התפקיד של הילדים ושל מוריהם ברכישת השפה ובהפצתה	6.6	10
עירית תל אביב 1931 מכתב אבן שמואל לבן גוריון 30.4.36	בקי תשט"ז, Bachi 1956, וולחונסקי 1930, קונטרס תרפ"ג, תון ושחר תרפ"ג.	נתונים על ידיעת העברית	13.6	11
בן גוריון 1930, מודעות עירוניות (זאבי 1988). לוי 1946, פוזננסקי 1948	שביט 2012, שחורי-רובין תשס"ב.	עדויות עקיפות על ידיעת העברית	20.6	12
דוגמאות לשני ראיונות תפריטים של כמה מסעדות הקרנת סרטו של יעקב גרוס		ניתוח ראיונות על ידיעת העברית, ניתוח תפריטים ניתוח קטעי סרטים	27.6	13

שעת הקבלה, בתיאום מראש, בימי ד' 09:30-10:30

בניין גילמן, חדר 474

טלפון: 03-6409188

דוא"ל: zshavit@tauex.tau.ac.il

מועד אחרון להגשת הרפראט הכתוב: יום ד' 2 באוגוסט 2017

את העבודות יש לשלוח במייל אל zshavit@tauex.tau.ac.il ואל מזכירות התכנית: ayab@tauex.tau.ac.il

ציון הקורס יינתן על סמך ההשתתפות הפעילה בשיעורים, הצגת הרפראט בכיתה והרפראט הכתוב.

מחקרים

- אבן-זוהר, איתמר 1980. "הצמיחה וההתגבשות של תרבות עברית מקומית וילידית בארץ-ישראל 1882–1948". קתדרה, 16, 189-165.
- אלבוים-דרור, רחל, תשמ"ו. "ההסתדרות הציונית והחינוך העברי בשנים 1903-1913" [מתוך פרק רביעי: "הסתדרות המורים כמקור סמכות שאולה"]. החינוך העברי בארץ-ישראל. כרך ראשון, יד יצחק בן-צבי: ירושלים, 297-365.
- בקי, רוברטו, תשט"ז. "תחיית הלשון העברית באספקלריה סטטיסטית". לשוננו, כ, 65-82.
- הרשב, בנימין, 1990. "מסה על תחיית הלשון העברית". אלפיים, 2, 9-54.
- ניר, רפאל, 1998א. "מעמדה של הלשון העברית בתהליך התחייה הלאומית". בתוך, זהר שביט (מחברת ועורכת ראשית). בנייתה של תרבות עברית. כרך חמישי במסגרת תולדות הישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ומוסד ביאליק: ירושלים, 31-39.
- ניר, רפאל, 1998ב. "תפקידם של מוסדות היישוב בתחיית הלשון". בתוך, זהר שביט (מחברת ועורכת ראשית). בנייתה של תרבות עברית. כרך חמישי במסגרת תולדות הישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ומוסד ביאליק: ירושלים, 107-122.
- פילובסקי, אריה לייב, 1973. יידיש בארץ ישראל 1907-1921. עבודת גמר לקראת קבלת תואר מוסמך, האוניברסיטה העברית: ירושלים, 101-106.
- פילובסקי, אריה לייב, תש"ם. יידיש וספרותה בארץ ישראל 1907-1948. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית: ירושלים, 4-5, 154-177.
- שביט, זהר, 1998. "היקף הפעילות המו"לית", "המבנה הכלכלי של המו"לות", "אופיו של קהל הקוראים וריבודו". בתוך, זהר שביט (מחברת ועורכת ראשית). בנייתה של תרבות עברית. כרך חמישי במסגרת תולדות הישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ומוסד ביאליק: ירושלים, 219-247.
- שביט, זהר, 2009. "אין עוד עיר כה חשובה שצמחה בזמן כה קצר". הארץ, תרבות וספרות. 19.06.2009.
- שביט, זהר, 2010. "ילדים כנושאי מהפכת הדיבור העברי". בתוך יעל דר, טל קוגמן, יהודית שטיימן (עורכות). ילדים בראש המחנה. דור לדור, ל"ו, 2010, 15-38.
- שביט, זהר, 2012. "שותים קפה בעברית – על מקומם של בתי הקפה הספרותיים בסצנה התרבותית בתל אביב בתקופת היישוב". אריאל, פברואר 2012, 178-191.
- שביט, זהר, 2014. "ההיפסטרס האלימים של השפה העברית". הארץ, ספרים, 5.5.2014.
- שביט, זהר, 2016. "הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו. על הוצאתו לאור של הקובץ הדו-לשוני של אליעזר בן-יהודה וחיים קלמי". ציון, פ"א, ג-ד, 2016, 435-462.
- שור, שמעון א, 2000. גדוד מגני השפה בארץ ישראל 1923-1936. מוסד הרצל לחקר הציונות וללימודה, אוניברסיטת חיפה: חיפה.
- שחורי-רובין, צפורה, תשס"ב. "גננות עבריות בתקופת העלייה הראשונה והשנייה". דור לדור, י"ט, 115-194.
- Bachi, Roberto, 1956. "A Statistical Analysis of the Revival of Hebrew in Israel". Scripta Hierosolymitana. iii, 179-247.
- Shavit, Zohar, 2012. "Tel Aviv Language Police". In Maoz Azaryahu and S. Ilan Troen (eds). Tel Aviv, The first Century. Indiana University Press: Bloomington & Indianapolis, 2012, 191-211.

מקורות ראשוניים

- אוישישקין, מנחם, 1934 [1918]. "שאלת ההברה". ספר אושישקין. הועד להוצאת הספר: ירושלים, 187-189. [מקור: הגנה, ד-ה, תרע"ח].
- אחד העם, 1912. "איגרת למרדכי בן הלל הכהן". אגרות אחד העם, כרך ד, יבנה-מוריה: ירושלים-ברלין, 268-267, 1912.
- אלפר, רבקה, תשנ"ג [תשכ"ז]. קורות משפחה אחת. (מהדורה מצולמת של הספר בהוצאת מ. ניומן, ירושלים תל אביב). אריאל: ירושלים, 179-182.
- בן-גוריון, דויד, 1930. שאלון לבירור הוי הפועלים (ארכיון המכון למורשת בן-גוריון). גדוד מגני השפה, שנות השלושים. "אל הקהל" (שמנוע).

בן-יהודה, אליעזר וחיים קלמי, 1904. קובץ מאמרים לקריאה. Recueil de morceaux de lecture, ירושלים: דפוס הרא"מ לונץ.

גיסין-שרויט, אלישבע, תר"פ [תרס"ג]. "זכרונות". גננו, ב-ג, סיוון תר"פ. 133-132.

דיזינגוף, מ., 1934. "שמרו על רוחה העברי של תל אביב". ידיעות עיריית תל אביב, חוברת 5. 203.

דיזינגוף, מ., 1936. "לתושבי תל אביב". ידיעות עיריית תל אביב, 31.1.36.

דרויאנוב, א[לתר], תשכ"ג. ספר הבדיחה והחידוד. כרך שלישי, דביר: תל אביב, אנקדוטות 2636 (עמ' 165), 2904-2901 (עמ' 252-255).

הירשברג, א.ש., תשל"ז [תר"ע]. בארץ המזרח. צילום מהדורת וילנה. יד בן-צבי: ירושלים, 187-186.

הרי, מרים, 2009 [1922]. מאהביה של ציון. תרגום של קטע העוסק בביקור בתל אביב. תרגומו מצרפתית זהר ואבנר שביט. הארץ תרבות וספרות, 19.6.2009.

הררי, יהודית, תשי"ט א. "אסתר שפירא", "גננות". אישה ואם בישראל. מסדה: תל אביב. 443-441, 246.

וולחונסקי, ד., 1930. "ראשון לציון לאור המספרים". מסחר ותעשייה, 4-5, מארס 1930, 62-38.

זאבי, רחבעם, 1988. "למען שפה וחינוך עבריים". עיר במודעות. יפו ותל אביב 1900-1935, כרך ב, 312-298. (בשני PDF: מודעות הגדוד העברי, מודעות עירוניות).

חסקינה, טובה, תרפ"ט. "התפתחות הגן לאחר המלחמה". ספר היובל של הסתדרות המורים תרס"ג-תרפ"ת. מרכז הסתדרות המורים בירושלים: ירושלים, 168-167.

ילין, אטה, תשל"ט. "האמונה בעלילת הדם". לצאצאי. חלק שני. ראובן מס: ירושלים, 81-79.

ילין, דוד, תשל"ב [תרס"ג]. "גן הילדים העבריים". כתבי דוד ילין, כרך ראשון – ירושלים של אתמול. ראובן מס: ירושלים, 400-399.

לוי, ראובן, 1946. "הספריות בקיבוץ המאוחד במספרים". יד לקורא, א:ג-ד, תמוז-אב, עמ' 99-96.

נאמן, רחל, תש"ך. "1908 ירושלים", "הגנת הראשונה בארץ". יומנה של גנת ותיקה. בהוצאת המחברת: תל אביב, 42-41, 36-35.

נאמן-מזיא רחל, ללא ציון תאריך. זכרונות מגן הילדים שלי (ארכיון לחינוך יהודי ע"ש אביעזר ילין).

סגל-ז'מסון, ליפשה ואפרת נאור, 1984. "בית הספר". ילדות בראשון-לציון (1910-1920). רשפים: תל אביב, 27-21.

עיריית תל אביב, 1931. כרוז: לכל תושבי תל אביב. 16.11.31. (ארכיון עיריית תל אביב).

פינסוד-סוקניק, חסיה, 1957 [1956]. מתוך דברים בטקס חלוקת פרס לשנת תשט"ז. הד הגן, ינואר 1957, 45.

קונטרס תרפ"ג. "תוצאות המפקד הארצישראלי". קונטרס, קכו, יח אייר תרפ"ג, 3.

קלוזנר, יוסף, 1944. עם וארץ קמים לתחיה: רשמי-מסע בארץ-ישראל. יבנה: תל-אביב, 72-44.

תון נ. וח.ד. שחר, תרפ"ג. "מוסדות החינוך בשנת תרפ"ב רשימה סטטיסטית". מחלקת החינוך של ההסתדרות הציונית בארץ ישראל, לשכת מחלקת החינוך, תרפ"ג. נדפס בהחנוך, ג-ה, שנה שישית, 14-10.

תפריטים של מסעדות בשפות שונות.

4.4 עדויות על ידיעת העברית:

אחד העם, תרנ"א, תרנ"ג. "אמת מארץ ישראל". מאמר ראשון ממסעי הראשון בשנת תרנ"א, מאמר שני ממסעי השני בשנת תרנ"ג. ג. המליץ, ג. ה אלול תרנ"ג.
אדמי, תר"ע [1910]. "חג העברית", האור, שנה א'. כ"ט אדר א, תר"ע, 10.3.1910, עמוד השער.
אחדי, 1902. "גן הילדים העברי ברחובות". השקפה, שנה ג, כ, א סיון תרס"ב, 6.6.1902, 155.
בן אבי, 1902. "גן הילדים העברי ביפו". השקפה, שנה ג, יד, י"א ניסן תרס"ב, 18.4.1902, 110-109.
הזכרונות. 1902. מכתב לעורך ההשקפה. השקפה, שנה ג', ל"ב, ג אלול תרס"ב, 5.9.1902, 243-242.
חובב הקיני, 1897. "דברים אחדים לחנוך הקטנים". השקפה, שנה ב', ד, כ"ד חשוון תרנ"ח, 19.11.1897, 9-6.
למען האמת, 1897. "זכרון יעקב", השקפה, שנה ב, ד, כ"ד חשוון תרנ"ח, 19.11.1897, 3.
פינטו, יצחק, 1902. "הדבור בעברית" השקפה, שנה ג', ל"ד, י"ז אלול תרס"ב, 19.9.1902, 258.
פרחי, יוסף, 1904. "שאלה למיסדי גן הילדים". השקפה, שנה ו, כא, כ"א כסלו תרס"ה, 29.11.1904, 5.
קמנצקי, נחום, 1902. "מכתב". השקפה, שנה ג', לד, י"ז אלול תרס"ב, 19.9.02, 258.

9.5 מכתבים של גדוד מגני השפה:

גדוד מגני השפה לארלוזורוב, א' אדר ב' תרצ"ב (ארכיון בית ביאליק).
גדוד מגני השפה לארלוזורוב, ב' ניסן תרצ"ב (ארכיון בית ביאליק).
גדוד מגני השפה לארלוזורוב, כ"א ניסן תרצ"ב (ארכיון בית ביאליק).
גדוד מגני השפה לארלוזורוב, ט"ו סיון תרצ"ב (ארכיון בית ביאליק).
גדוד מגני השפה לד"ר פוחובסקי, כ"ז חשוון תרפ"ה (מכון לבון – ארכיון העבודה).
גדוד מגני השפה לד"ר פוחובסקי, ד כסלו תרפ"ה (מכון לבון – ארכיון העבודה).
גדוד מגני השפה לוועד הלשון, א' תמוז תרצ"ב (ארכיון בית ביאליק).
גדוד מגני השפה למועצת עירית תל אביב, י"ז תמוז תרפ"ח (ארכיון עירית תל אביב).
גדוד מגני השפה לעירית תל אביב, כ"א אדר תרפ"ו (ארכיון עירית תל אביב).
גדוד מגני השפה לרוקה, י"ד אלול תר"ץ (ארכיון עירית תל אביב).
ארלוזורוב לגדוד מגני השפה, ב' אדר ב' תרצ"ב (ארכיון בית ביאליק).
שרתוק לגדוד מגני השפה, ב' אייר תרצ"ב (ארכיון בית ביאליק).

16.5 המאבק על העברית:

ללא ציון הכותב, 1928. "התנפלות על קלוב פועלי ציון בת"א". דבר, 7.10.1928.
משרדנו היפואי, 1928. "מהומות בתל אביב". דאר היום, 7.10.1928.
עירית תל אביב לגדוד מגני השפה, כ"ג תמוז תרפ"ח (ארכיון עירית תל אביב).
עירית תל אביב לבטיטו, 28.12.32 (ארכיון עירית תל אביב).
עירית תל אביב לגרינבלט, כ"ג תמוז תרפ"ח (ארכיון עירית תל אביב).
גרינבלט להנהלת העיריה, כ"ד תמוז תרפ"ח (ארכיון עירית תל אביב).
נדיבי לעירית תל אביב (תזכיר פנימי), 11.11.25 (ארכיון עירית תל אביב).
עירית תל אביב להנהלה הציונית, 1.5.25 (ארכיון עירית תל אביב).
עירית תל אביב לכהן, 18.2.25 (ארכיון עירית תל אביב).
עירית תל אביב לכהן, 11.5.26 (ארכיון עירית תל אביב).
עירית תל אביב לכהן, 25.6.28 (ארכיון עירית תל אביב).

23.5 המעמד המדיני של העברית:

אחד העם, תרע"ב. "סך הכל", השלח, כ"ו, שבט-תמוז תרע"ב, 290-276.
ז'בוטינסקי, זאב, תרע"ד. "שפת ההשכלה". השלח, ל', טבת-סיון תרע"ד, 411-403, 511-501.

6.6 התפקיד של הילדים ושל מוריהם ברכישת השפה ובהפצתה

שפירא ליודילביץ, א' תמוז תרנ"ח (ארכיון ציוני).

13.6 נתונים על ידיעת העברית:

אבן-שמואל לבן-גוריון 30.4.1936 (ארכיון המכון למורשת בן-גוריון).

20.6 עדויות עקיפות על ידיעת העברית:

פוזנסקי, בנימין, 1948. "על הפעולה התרבותית בבית השיטה". מבפנים, י"ג, א, 119-130.

לקריאה נוספת:

שביט, יעקב, 1982. "התפתחותו של הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל: המסגרת ההיסטורית וקווי היסוד". בתוך: י. פורת וי. שביט (עורכים), המאנדאט והבית הלאומי, כתר ויד בן-צבי: ירושלים, 149-161.

שביט, יעקב, 1983. "היישוב החדש (1882-1917): המסגרת ההיסטורית וקווי היסוד". בתוך: י. בן אריה וי. ברטל (עורכים), ארץ ישראל בשלהי התקופה העת'מאנית, כתר ויד בן-צבי, ירושלים, 257-274.